תלמוד בבלי · מפרשים על המסכתות הקטנות · כסא רחמים

כסא רחמים על מסכת כלה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסא רחמים על מסכת כלה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסא-רחמים-על-מסכת-כלה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 7
הלכה ג 8
הלכה ד 9
פרק ב 9
הלכה א 9
הלכה ב 11
הלכה ג 11
הלכה ד 12
הלכה ה 13
הלכה ו 13
הלכה ז 14
הלכה ח 16
פרק ג 16
הלכה א 16
הלכה ב 17
הלכה ג 18
הלכה ד 20
פרק ד 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
הלכה ג 22
הלכה ד 22
הלכה ה 23
הלכה ו 24
פרק ה 26
הלכה א 26
הלכה ב 27
הלכה ג 28
הלכה ד 28

פרק א

הלכה א

כלה בלא ברכה וכו'. אמרו בב"ר פ"ח ובקהלת רבה שהקב"ה כ"י מברך חתנים שנאמר ויברך אותם. ובב"ר אמרו אמר ר' אבהו נטל הקב"ה כוס ברכה וברכן:

מה נדה שלא טבלה וכו'. בס' נחלת יעקב חדש פירוש על מסכתות קטנות פירש דמיירי בכלה שלא טבלה טבילה שנית בסוף ימי לבון אף שטבלה בסוף ראייתה כמ"ש התוס' פ"ק דשבת דף י"ג דהכי הוו נהגי קמאי ובטבילה ראשונה טהורה מדאורייתא ואסורה מדרבנן אף כלה בלא ברכה כן וז"ש מה נדה שלא טבלה אסור' לבעלה כנדה כלו' מה נדה שלא טבלה שנית אסורה לבעלה כנדה דאוריתא שלא טבלה כלל זהו תורף דבריו עש"ב. והוא פירוש נכון וא"ש הדמיון מה נדה שלא טבלה פעם שנית אסורה מדרבנן דהגם דבטבילה ראשונה שהיא מדאורייתא כיון דתקון רבנן טבילה ב' אסורה כן הכלה כיון דתקינו רבנן ברכה כאן קודם ברכה אסורה א"נ ה"ק כלה בלא ברכה אסורה כלומר אפי' לחבק או ליגע בה כנדה שכן נדה שלא טבלה שנית אסורה אפי' ליגע בה כנדה שלא טבלה כלל. א"נ כנדה בימי ראייתה גם זו כמוה וכגרעינת"ה אסור ליגע בה בלא ברכה. א"נ לדעת מי שסובר דארוסה שנכנסה לחופה הרי היא כאשתו לכל ומ"מ לבא עליה צריכה ברכה כמ"ש הרב כנה"ג בא"ה סי' ס"ב למאן דאמר. לדעת זה א"ש לשון בריתא דידן כלה בלא ברכה אסור' לבעלה דייקא כלומר אף שכבר הוא בעלה שעשו חופה מ"מ לא יוכל בעלה לבא עליה בלי ברכה כנדה שהיא אשתו והיא אסורה לו בלא טבילה:

רמז כלה בלא ברכה אפשר לרמוז כי קדמונינו נ"ן אמרו נקבה גימט' נזק ורבינו אפרים ז"ל בפרישתו עה"ת כ"י כתב כי הב"ת גימטריא ארור ע"ש. ולזה הכלה טעונה ברכה לבטל כל רע ואחיזת הסט"א. על ידי שבע ברכות הרומזות לרזון עלאין ועל ידי זה יפרד הרע ואדרבא היא תהיה כלי מחזיק ברכה ובלא ברכה היא כנדה שנאחזת בה הסט"א. א"נ בסגנון אחר כי נקבה כלה גימט' רי"ב ולכך טעונה ברכה להמשיך שם יה ביניהם. ואז נקבה כלה י"ה גימטריא ברכה וכן זכר גימט' ברכ"ה וכמשז"ל איש ואשה שזכו י"ה ביניהם:

דרש יש לחקור כי יום הולדת נקבה עלי עצ"ב אב ואם וכל הקרב עלו בו עצבי"ם ואמרו כי כשנולדה נקבה בשמים ממעל המזלות מצטערות וכל צבא השמים הולך וצוע"ר. כל קבל דנא אמרו בש"ס פ' הבא על יבמתו דף ס"ב כל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה שנאמר להניח ברכה אל ביתך, ואמרו פ' הזהב אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנא' ולאברם הטיב בעבורה ואמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו

כי היכי דתתעתרו. וכבר כתבנו דאמרו הראשונים נקבה בגימטריא נזק זכר גימטריא ברכה ואיך יכונו יחדיו כל כי הני מילי ולפום ריהטא הני מילי ס"תראי נינהו:

ואפשר במ"ש בזהר הקדוש ובר"מ דכלהו נשי דישראל אחידן במלכו' ונודע כי כשיש יחוד למעלה יושפע רב ברכות ע"י השכינה לכן מה' אשה לא יש ושם נישאו והיו לאחדי' ואז איש ואשה שזכו יה ביניהם ויש יחוד עליון וע"י השכינה אשר אחוזה שם האשה יפתח ה' את אוצרו ויריק שפע רב ע"י השכינה והברכה מצויה בשביל אשתו והיינו דאמר רבא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו כי כאשר יכבדו לנשיהם ומה גם אם יכוונו לעשות נ"ר לשכינה. השכינה הוא בחינת זהב והיא משפעת עושר וכבוד. וזה ג"כ טעם דכלה בלא ברכה אסורה כי צריך ברכה בחי' זכר גי' ברכה שבע היא בחינת שכינה שבע ברכות ליחד קב"ה ושכינתיה ומצות פריה ורביה מצוה ראשונה בתורה ושקולה ככל תרי"ג מצות ורמ"ז כי תרי"ג י"ה שהוא ביניהם גימטריא ברכות ולכן שרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה כי תרי"ג י"ה גימטריא ברכות. ואגב אומר רמז תשיתהו ברכות לעד (הוא תפארת כמ"ש מ"ן) תחדהו (לשון חזה דתרגומו חדי"א) ורמוז ה"ו בשמחה (מ' ואותיות ונחשבה דבאבא יסד ברתא את פניך פב"פ וא"ש ההי"ב:

סוד כלה רמז כל יסוד ה' מ' יחוד קבה"ו גימטריא נ"ה שפע מן ש"ב ה' עילאה. כלה בלא ברכה. ברכה עם ה' בחינת מ' גימטריא רל"ב עסמ"ב. וגורי האר"י ז"ל כתבו רזין עילאין בז' ברכות ליחד הדודים ולכן כלה הרומז לזיווג כאמור בלא ברכה שרומז לשפע עסמ"ב אסורה דהזיווג בשפע ע"ב בסוד אחותי בת אבי וצריך ליחד הדודים למעלה ואז כלה תחתונה זאת מותרת ולכן י"ה ביניהם יושפעו מהשפע עליון. וכי ירבה כבו"ד ביתו בפרט אם יכוין להמשיך ל"ב גימטריא כבי"ד למ' הנקראת בית יומשך חסד כבו"ד זהב גימטריא מ"ו מילוי ע"ב ויומשך לו עושר וז"ש אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. א"נ עושר בחינת ת"ת וכשהוא מכבד לאשתו ובזה יש יחוד עליון נשפע עושר מת"ת:

שנאמר ויברכו את רבקה רבקה היא השכינה כמ"ש בזוהר ונמשך לה ג"פ אור ור"ת ויברכו את רבקה אור וס"ת גימטריא בית עם הכו' הם ב"פ אור בהניח השני שרשים למעלה כמ"ש האר"י ז"ל במא' רז"ל אסור שימלא שחוק ע"ש:

תוספות

כלה בלא ברכה וכו'. מרן בב"י א"ה סי' ס"ה הביא מכתבי מהר"ר איסרלן סימן ק"ס שכתב בשם תשו' מיימוני' דאין הברכו' מעכבות דיעבד דכלה בלא ברכה אסורה היינו בלא חופה ונקט בלא ברכה לפי שעושין ברכה בשעת נשואין וכי ס"ד אם אין במדינה עשרה שלא תנשא דברכת חתנים בעשרה וכתב עליו מרן ואין דבריו נראין דמה טענה

היא זו אנה"נ דאם אין עשרה לא תנשא אשה וכו' עכ"ל. ותשוב' מיימוני היא בתשובות דשייכי לרבינו שמשון בר אברהם וידוע שהוא רבינו שמשון משאנץ תלמיד ר"י בעל התוס' והובאה תשובתו ג"כ בהגהו' מרדכי דקדושין התשובה עצמה דרשב"א קצת באורך ויש להרגיש על מור"ם בד"מ סי' ס"ב והרב בית שמואל סי' ס"א דהזכירו תשובת מיי' וגם הגהות מרדכי ודא ודא חדא היא והן אני אגב ארחאי' וליתנהו גבאי רוב ספרי דבי רב ולפום ריהטא אמינא כעת דסברת רשב"א דמ"ש כלה בלא ברכה ר"ל חופה היא קצת דחוקה והרמב"ם והרא"ש ודעמיהו סברי דר"ל ברכה ממש ולבא עליה צריך ז' ברכות. ודעת מרן שאם היא במדינה שלא יש עשרה ואינו יכול לילך למדינה אחרת אסורה לו. ומור"ם בד"מ סי' ס"ב חלק על מרן דיכול לישא ואין הברכות מעכבות וכתב שכן הוא דעת התוס' פ"ק דכתובות ע"ש. והרואה יראה שאין ראיה כל כך מדברי התוס' ולפי האמור ק"ק על מ"ש הרב כנה"ג סי' ס"ב בשם הרדב"ז ועל מ"ש הרב בית שמואל סי' כ"ה ודוק הטב כי קצרתי ועמ"ש אני עני בקונטריס חיים שאל ח"ב דף מ"ז ע"ג ויש קצור בלשוני אך מבואר למעיין כונתי:

והן עתה חזה הוית ביד עובר אורח ספר חדש ממש זה שמו ספ' המקנה והוא להגאון החסיד כמהר"ר פנחס הלוי נר"ו אב"ד דק"ק פפד"מ ועיני ראו בביאוריו לה' קדושין סי' ס"ב שכתב על דברי הרב מהר"ר איסרלן ומרן זכרם לברכה שהבאתי וז"ל נראה דאין כונתו שיבטל עצמו מפריה ורביה דודאי אין לדחות מצות פו"ר דנדחה מפניה עשה דלעולם בהם תעבודו כדאיתא בגיטין דף מ"א וגבי שפחה שחציה בת חורין התירו לשחרר' כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר וכ"ש בפני תקנתא דברכות שהיא מדרבנן ונראה דאיכא תקנ' בזה שישא אותה בתורת פלגש לא מיבעיא לדעת הראב"ד שמותרת להדיוט אפילו לדעת הרמב"ם אם קדשה ונשאה בתורת פלגש מותרת בלא ברכה ובלא חופה והיינו דאמרו כלה בלא ברכה אסורה ולא אמרו אשה בלא ברכה דדוקא כשנשאה בתורת כלה ואישות אבל בתורת פלגש אינה צריכה ברכה ועוד יש לומר מ"ש כלה בלא ברכה היינו בלא שום ברכה אבל כיון שיכולי' לברך אשר ברא דאינה צריכ' עשרה לית בה איסורא עכ"ל הרב נר"ו:

ונראה דהרב נר"ו כתב שתי תקנות אלו לדעת מרן ז"ל בבית יוסף. ולא אצטריכא לדידהו דהרי באשכנז ופולין נקטי תדיר כדעת מור"ם אפי' אי פליג על מהרש"ל כמו שכתבו ז"ל והרי מור"ם בד"מ סי' ס"ב חלק בפה מלא על מרן. אמנם נראה לדעת מרן ז"ל קאמר הרב נר"ו. ויש להרגי' דלדעת מרן ז"ל אסור בפלגש כדעת הרמב"ם ז"ל. והגם דנימא כדכתב הרב נר"ו לדעת הרמב"ם ז"ל דאם קדש' וכו' מ"מ איסורא איכא ליקח פלגש וגם מ"ש

דסגי בברכה אשר ברא מרן ז"ל ומהר"ר איסרלן ז"ל ותשובת מיימוני סברי איפכא והיה מקום לקיים סברא זו מריהטא דתשוב' הרשב"א סי' אלף קס"ז כאשר יראה המעיין. ויש לדחות ועיין בתשובת מיי' והגהות מרדכי הנז' גם מה שהביא ראיה בריש דבריו שאין לבטל מפו"ר מההיא דלעולם בהם תעבודו יש לדחות דכתבו רבוואתא דהעשה היא שלא לשחררו חנם אבל לצורך ליכא עשה וטפי הול"ל דמניעת פו"ר הוי כאלו שופך דמים וחייב מיתה. אמנם גם זה יש לדחות כמבואר. ועוד הוה מצי למימר דאם הוא בעיר דליכא עשרה ולא בכל אותה מדינה ואינו יכול ללכת למדינה אחרת מסכנת דרכים או מדלית איסר הוי מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן:

ומנין לברכת חתניה וכו'. הרב פרי חדש בלקוטי א"ה סי' ל"ד הכריע דלא בעי עשרה אלא ברכת חתנים מדאשכחן במסכת כלה דמפקינן ברכת ארוסין מקרא ויברכו את רבקה והא התם משמע דלא הוו עשרה וקרא דבעז לא אתא אלא לברכת נשואין ולהכי בעי עשרה עכ"ל:

ולפום ריהטא ק"ק דהרב ז"ל מייתי מברייתא דידן דמסכת כלה. והלא ברייתא שלנו כך היא שנויה כלה בלא ברכה אסורה והיינו ז' ברכות. ותותנו בהדיא ומנין לברכת חתניה דהיינו ברכת נשואין ויליף לבתולה והדר לאלמנה ומזה מוכח דברייתא שלנו אברכת נשואין מיירי:

איברא דהתוס פ"ק דכתובות כתבו בדף ז' ע"ב ד"ה ויקח עשרה. ובמסכת כלה דמייתי קרא ויברכו את רבקה איכא למימר דהתם ברכת ארוסין וכו' ע"ש ופשטן של דברים מוכחי כדברי הרב פרי חדש ז"ל. אמנם אני בעניותי צידדתי צדדים ופירושים בדברי התוס' הללו בספרי זוטא ברכי יוסף בא"ה סי' ל"ד ושם הבאתי דברי הריטב"א ומהרש"א עיין שם באורך:

שנאמר ויקח בעז עשרה אנשים. הקשה הרב נחלת יעקב דבברכת הזקניה לא יש רמז לברכת ארוסין ונשואין אלא אסמכתא בעלמא היא עכ"ד. ונראה דיתן ה' האשה הבאה אל ביתך וכו' הוי ברכת נשואין ומעולה שבברכות. אמנם יתכן דהיא אסמכתא:

הלכה ב

כל מי שאין התורה עובר על פיו אין בו דרך ארץ. פירוש כי האף אמנם הני נשי ליתנהו בתלמוד תורה. מ"מ יודעות כמה דיני ברכות ושבת וי"ט ומאכלות אסורות ונדה וכיוצא. אמנם אינו מתוך הלימוד רק כי כן ראו מבית אביהן ובעליהן והיינו דדייק לומר כל שאין התורה עובר על פיו ר"ל שאינו חייב בתלמוד תורה אעפ"י שיודע כמה וכמה דינים:

תוספות

כל מי שאין התורה עובר על פיו. ואף על גב דכתב הרמב"ם ז"ל פ"א דתלמוד תורה דתורה שבכתב אינו כאלו מלמדה תפלות וא"כ התורה עוברת דרך פי הני נשי דהיינו תורה שבכתב. מ"מ כבר כתב שם הרמב"ם ז"ל דלכתחילה אפי' תורה שבכתב לא ילמדנה. ואם כן אין התורה עוברת על פיה מיקרי. ואע"ג דרב יוסף סבר דתורה גם בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא ואצילי מצלא כמו שאמרו פ' היה נוטל. ובילקוט כ"י כמו פסיקתא רבתי על פרשיות המועדים שם נאמר סברת רב יוסף בשם רבותינו ומאי דפריך עליה רבא שה פ' היה נוטל מדואג ואחיתופל שם בילקוט מפרק לה כלאחר יד דמסיי' בה דדואג ואחיתופל שאני דאסקי שלא לשמה. מ"מ נראה פשוט דה"ד למי שמצוו' בתלמוד תורה והני נשי אע"ג דילמדו תורה שבכת' אינם בסוג זה דאינ' חייבות. וכ"ש אם למדו תורה שבע"פ ועברו דברי רז"ל דלא ילמדו דאדרבא הן נכשלות על הרוב כמו ברוריא. ולכל הדברות אין התורה עוברת על פי נשים מיקרי. ועוד יש לצדד בזה:

הכריז ראב"ע בש' שופרות. וא"ת מה כל החרדה הזו ולא מצינו שעשו זה בשאר אסורים יותר חמורי' וי"ל דהיו העם פרוצים בזה רבים שתו וכלו"ת אליהן והיו סוברים דשריותא היא ואדרבה מצוה איכא לחבבה על בעלה ונפיק מינה חורבא לפרוץ גדר בעריות להכי כרוזא קרא בחיל לאפרושי מאיסורא. ומעין דוגמא אמרו בפרקי ר' אליעזר על סתם יינם:

כל המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעוה"ב. מה יתאונן אדם האיש הירא יחרד האיש וילפת וישא ק"ו לקבל כוס מיד אשת איש דעלמא. ומינה לשאר קריבות לרבות את השחקים. והעולם אינם נזהרים וסוברים כי כל הפורש מזה הוא חסידות. והם לא ידעו דסתם קריבה אסורה מדאורייתא לדעת הרמב"ם ז"ל ולדעת הרמב"ן ז"ל מדרבנן. ואפילו הסתכלות בנשים איסור גמור. ואמרו פ' בתרא דיומא אמר ריש לקיש מאי דכתיב טוב מראה עינים מהלך נפש טוב מראה עינים באשה וכו'. וכתבו בתוספות ישנים והסמ"ג דבא ללמד דאיסור חמור הוא המסתכל בנשים וכן כתב הרב הגדול מהר"ם ן' חביב ז"ל מדנפשיה בשיטתו. ורבינו יונה ז"ל כתב דהמסתכל בנשים הוא מומר לדבר אחד. ורבינו האר"י ז"ל כתב דאם לא שב בתשובה מתגלגל בעוף הנקרא ראה וכבר בעניותנו כתבנו בכמה דוכתי דהני מילי ודכוותייהו חיובא רמיא להודיע לבני אדם חומר האיסור אולי יחנן ה' ונשוב בתשובה שלימה כי"ר:

הלכה ג

התורה חוגרת שק. לרמוז דבמקום שהתורה מבטלת יצר הרע הם נתנו כח לסט"א ת' איש דעשו גימט' ש"ק. גם חוגרת גימט' תרי"ג ועוד ד' רמז תרי"ג מצות האחוזות בד'

אותיות השם המיוחד שמי עם יה שס"ה זכרי עם וה' רמ"ח ובמקום לקיים תרי"ג מצות הן בעון חוגר"ת שק ח"ו:

כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר ודבר בעתו מה טוב. אפשר דדייק שמביא טובה לעולם ממאי דכתיב מה טוב דתיבת מה לכאורה יותרת היא לכן דריש מה טוב כמו מה רב טובך והיינו ריבוי שמביא טובה לעולם:

סוד מביא טובה לעולם. פירוש שמיחד קבה"ו כי מ' נקראת טובה ומביא להתיחד עם קב"ה שנקרא עולם כמו שכתב רבינו האר"י זצ"ל בפירוש בעשרה מאמרות נברא העולם שנאמר ודבר לשון זיווג כמו ראוה מדברת בעת"ו מה שם מ"מ טוב יסוד וא"ש ההי"ב ודוק כי קצרתי:

תוספות

עשאוני בניך ככנור. מכאן תוכחה ונשא"ו יגון ואנחה ללומדי מס' שכורים כי בודאי הוא עון חמור מאד. לחבר דברי ליצנות מעין דוגמא למשנה ותלמוד קדשי קדשים ומביאין קצת פסוק ומהפכין דברי אלהים חיים לשחוק וק"ו למי שחיבר כמו מקרא אוי ואבוי ועיין בדבר שמואל וברית משה דף ג' וזולתם:

הלכה ד

מפני שדעתו רבה עליו פי' שהרהוריו ומחשבותיו בעריות רבות רעות. ורבי אמר שיצרו רבה עליו ומדבר קל יביאנו אל האיסור ולא פליגי אלא דמר נקט עיקר הדבר ומר נקט סוף דבר:

תוספות

מפני שדעתו רבה עליו. כבר פירשתי בקונטרי'. ואפשר לפרש עוד שהכונה שסובר שלא יבא לידי חטא וזהו דעתו רבה עליו ור' אומר שיצרו רבה עליו כלומר מתגבר עליו ובודאי יהיה נכשל:

פרק ב

הלכה א

רמז יד ליד לא ינקה רע. ר"ת לא ינקה רע לר"י שהיא קליפה. הממונה על הזנות כמ"ש הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסערפולי ז"ל וזה שהתחיל להתפתות תמשול עליו. וזה אפשר רמז אל יתן למוט רגליך ר"ת לר"י שיצילך מקלי' זו ובמ"א כתבתי בעניותי בהקדמה זו. ועוד אפשר לרמוז ר"ת גימט ריא פר שמעורר פ"ר דינין לדון ולעשות בו משפט כתוב. וס"ת גימטרי' פ"ד ועם ר"ת בגימטריא השטן ששולט בו. ואף אם יש לו

זכות על ידי ז"נות גימטריא ל"א ז"כות כי סט"א לוקחת הזכיות ונשאר בזנות גימטרי' בל"א זכות:

דרש אפשר דהכי דריש יד. כלומר דאם יש לי זכות שעשה בידו אותו זכות אינו מנקהו למה שעשה עתה בידו והוא על דרך משז"ל שאינו לוקח שוחד:

פירוש אמרו לו לא נפקד ממנו איש. פירוש לא נחסר ממנו בחינת איש שלא יש לנו חטא כי החוטא נקרא בהמה ואנן בדידן כלנו אנשים אישי ישראל:

תוספות

מידי הרהור לא יצאנו. וא"ת והא קי"ל דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וי"ל דאמרו רז"ל שלשה שותפים באדם וכו' והדעת והדבור וכו' מהקב"ה וראוי היה שהחוטא במחשבה יהיה לו עונש ככול שחטא בחלק ה' אבל גברו מאד רחמי שמיה ואינו מעניש על המחשבה. אמנה לפי האמת חטא גדול הוא ולכך העולה מכפרת על הרהור הלב. ובזה אפשר להבין משז"ל עולה למקראה הקדימה הכתוב אבל החטאת קודמת להקרבה. ומאי נפקא מינה שתהיה קודמת בכתוב דוקא כמו שפירש הרא"ם ז"ל פרשת תזריע אך להעיר דמן הדין היה ראוי שיהא חמור החוטא במחשבה יותר מחוטא במעשה כי המחשבה רוחנית והוא חלק ה' אכן מענותנותי יתברך לא רצה להעניש על המחשבה ולכך להעיר לב האיש הירא רמז הכתוב להקדימה לעולה דשורת הדין להעניש יותר על המחשבה אלא דרחמיו הרבים גברו שלא יענש כי אם החוטא במעשה ולכן חטאת קודמת לכל אי לזאת האנשים האלה שלמיה אנשי המלחמה בעו לכפורי על ההרהור. ובקונטריס פתח עיניה בשבת דף ס"ד כתבתי דברי המפרשים בזה ומה שכתבתי אני הדל שם מהרב משכנות יעקב ז"ל עיין מ"ש בקונטריס דבש לפי מערכת מ"ם אות ב' בס"ד:

לפי שכל המסתכל וכו'. בשבת דף ס"ד אמרו כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקוה תורפה. ובריתא דידן קתני כל המסתכל באשה כלומר בצורת פניה ואבריה בכונה וזה יותר חמור ממסתכל באצבע קטנה ולהכי במסתכל באשה בכונה קאמר כאלו בא עליה ואתיא כי הא דאמר ר"ל פ' בתרא דיומא טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של אותו מעשה. ופיר"שו ממנו סנהדרין תוס' ישנים והסמ"ג דבא ר"ל ללמד דאסור חמור מסתכל כעובר עבירה ויותר והבאתי דבריהם לעיל פ"א הלכה ב'. והרי בריתא דידן מכרזת ואומרת המסתכל באשה בכונה כאלו בא עליה. ואע"ג דר"ל אסמכיה אקרא דהוי יותר מגופו של אותו מעשה. תיסגי הא דקאמר כאלו בא עליה. ולזאת יחרד האיש ואלו נקט יותר משבא עליה הו"א דהוא גוזמא. ואעיקרא אפשר דעל בריתא זו

סמך ר"ל לדרוש דרשתו. אדהכי והכי אתחזק טפי מאי דאמרו התוספות ישנים והסמ"ג בפירוש דברי ר"ל כמבואר:

והנה נסחת הש"ס בשבת הנז' מסתכל באצבע כמסתכל במקום תורפה אתי שפיר דהשתא קיימינן בתכשיטין של חוץ וכו' ומה גם לבריתא דידן דקתני טבעת למה. וגם מאי דקתני בבריתא דידן מכאן אמרו כל הנוגע אתי שפיר לכי נסחת הש"ס:

הלכה ב

מכאן אמרו פירוש ממה שמנה הכתו' טבעת שהוא מתכשיטין שבחוץ עם כומז דהוי תכשיטין שבפנים לומר דכל הנוגע וכו' והכי אמרינן בשבת למה מנה הכתוב וכו' והביאו הרב נחלת יעקב עיין בדבריו:

תוספות

מפני שתבעה למטה. מה שכתב הרב רגל ישרה בהגהותיו לא נהירא ואשתמיטיתה דברי רבינו הטור באורח חיים סי' ר"מ ואבן העזר סי' כ"ה ודברי הרב מנורת המאור ז"ל וכבר הביא דבריהם הרב נחלת יעקב. ועיין באור בדברי רבינו הראב"ד ז"ל בס' בעלי הנפש בשמו הקדושה ע"ש:

הלכה ג

דרש בעון שנאת חנם אשתו מפלת נפלים, אפשר שהוא נגד שנאת חנם ששונא לבני אברהם יצחק ויעקב זאת היתה לו להיות לוקה בבניו ואשתו נופלת. ומריבה רבה בתוך ביתו לפי שכל יום מגדיל השנאה יותר ועובר על לא תשנא את אחיך תדיר. משא"כ בשאר עבירות שאינם אלא בשעה שהוא עובר כל עומת זה מריבה רבה בתוך ביתו ושונאים זה את זה ואתיא רביה רביה. ובניו מתים כשהם קטנים שהם ברשותו כשם דהוא שונא בניו של מקום. והיה לו נחת אלו היו מתים. ולפניו יתברך נגלו תעלומות ועל כן מתים בניו קטנים שהם ברשותו:

רמז שונא גימט' נחש עם הכולל ובשנאתו את בני אל חי בני אברהם יצחק ויעקב נותן כח לנחש ושולט והוא נח"ש ינחש בו רחמנא ליצלן:

מוסר כמו הצער עלה כי הן בעון בשנאת חנם גלינו מארצנו זה כמה מאות שנים ואנו צועקים להושיענו. ומה בצע וידויים אחת ותשע לשבי פשע וסיבת הגלות שהיא שנאת חנם עדיין במקומה אוי לה לאותה בושה. וכבר אני הדל עניתי ואמרתי ובכמה דוכתי פירוש פסוק חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. פירוש חנם בעבור שנאת חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. פירוש חנם בעבור שנאת חנם נמכרתם בגלות ואם כל זמן שעדיין זאת הרשעה מצויה. הגם שנעשה מצות ומעשים טובים הנמשלים לכסף כמשז"ל על פסוק

אוהב כסף אוהב מצות לא תוכל לבא הגאולה וז"ש ולא בכסף פי' מצות תגאלו. וכשהוא שונא מעורר נחש גימטריא שונא עם הכולל ומעכב משיח גימטריא שונא עם הכולל. באופן כי צריך לתקן שנאת חנם ולקיים מ"ע ואהבת לרעך כמוך שהיא כלל כל התורה וליזהר שלא לעבור לא תשנא ואביזריה ואז יתבטל הנחש ויבא משיח ויהיה יחוד כי אהבה גימט' אחד:

הלכה ד

כל המבייש פני חבירו סוף הוא מתבייש. פי' מדה כנגד מדה מלבד ענשו החמור:
ולא עוד אלא דמלאכי חבלה הנבראים בעונותיו והם תובעין דין מהקב"ה כמ"ש רז"ל:
דוחפין אותו פי' למזלו אשר בשמים:
ומראין קלונו כי בחסד עליון מכסה מומי בני אדם שלא יתביישו ועתה כי הוא מבייש בני אדם מדה כנגד מדה מראין קלונו שהיה מכוסה ויתבייש:
רמז כל מי שיש לו בושת וכו'. בושת אותיות תשוב כי מחמת הבושה מראה בעיניו שחטא והוא שב תדיר וממילא נמנע לחטוא וכבר אמרו בתקוני הזהר הקדוש. בראשית ירא בשת. גם בושת מלא הוא ו' שבת והוא קבה"ו כידוע. כי בזה יש יחוד קבה"ו וידוע דמי שיש לו בושת הוא עניו והשכינה שורה בו. וז"ש ובעבור תהיה יראת ו' רמז למ' על פניכם לבלתי תחטאו זו בושה דיש בכללה ענוה, ואפשר זה רמז אם תשוב ישראל אלי תשוב בכפל. ותיבת תשוב אותיות בושת ואז הוא תשובה שלימה וז"ש אם תשוב ישראל אלי תשוב אותיות בושת שתקנה בושת כי הבושת מכח ענוה ואז אלי תשוב ותתקבל ברצון כי הוא תשובה שלימה:
פירוש בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני. כי לא זכו ישראל לקבל התורה אלא בשביל האחדות כמש"ה ויחן שם ישראל ומשה עלה. והאחדות לא יכון אלא אם יש בושה וענוה. גם סימן ישראל הוא* בושה וחסד ורחמים. ודורשי רשומות אמרו וגב"ר ישראל ר"ת גומלי חסדים ביישנים רחמנים גב"ר ולזה אמרו כל מי שאין לו בשת פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני. והרב אספקלריא המאירה פירש דידוע מרבינו האר"י זצ"ל דגלגול ראשון נקרא אב והשני נקרא בן וזה שאין לו בושת פנים מורה דקודם גלגול זה היה מגולגל בבהמה. ובסיני כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא. וז"ש בידוע שלא עמדו אבותיו בהר סיני כלומר אבותיו גלגול ראשון שנקרא אב היה בהמה ולא קרב להר סיני:

תוספות

כל מי שיש לו בשת פנים וכו'. בנדרים דף ך' גרסינן כל המתבייש לא במהרה הוא

חוטא וכתב הרב עיון יעקב ז"ל דמתבייש מאחרים כמו הנעלבי' ואינם עולבים ע"ש. ולא נהירא דהא בריתא דידן קתני כל מי שיש לו בשת פנים והכי אתמר סוף פ"ק דמסכת דרך ארץ רבא. ותו דיליף מקרא דכתיב בעבור תהיה יראתו על פניכ' והיינו דיש לו בשת והא לחוד סגי כי לא במהרה הוא חוטא:

הלכה ה

סחו לי מלאכי השרת. מפרש אמימ' בנדרים דף ך' ע"ב מלאכי השרת רבנן דמצוינין כמלאכי השרת ומובדלים משאר העם. מפני שהופכים שלחנם ולכך לוקים בירכים: **חרשים** מפני שמספרים ומשמיעים קולם וכל הני מדה כנגד מדה נינהו לפי רשעו לוקה בזרעו:

תוספות

סחו לי מלאכי השרת וכו' חגרים מפני מה וכו' אע"ג דבסמוך אמרינן דהמסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים חגרים סומים וכו'. יהיו לו בנים בעלי מומין וכיוצא חגרין וכו' וכן מחדי מהנהו ולא מסיימא מילתא אבל הני לכל מין יש לו טעם בפני עצמו. ולאו מילתא פסיקתא קאמר דלא אפשר חגרין אלא מטעם זה וכן אינך. א"נ דהא פליגי עלה הכא והתם. אמנם בנדרים דף ך' אמרינן המסתכל בעקיבה של אשה הויין ליה בנים שאינן מהוגנין ותו לא:

כל מה שאדם רוצה לעשות וכו'. הטור כתב בא"ה סי' כ"ה דשלא כדרכה שרי ובלבד שלא יוציא ז"ל והאחרונים האריכו בזה רמזתי דבריהם אני הדל בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ר"ם ועיין בפסקי הרב המאירי ז"ל לנדרים שנדפסו מחדש. וא"ת דהאמרינן בירושלמי פ"ק דשבת דחסיד אחד היה שונה אל תאמן בעצמך עד זקנותך אתת רוחא ונסיתיה ושרי תהי ביה אמר לא תצוק רוחא אנא. ופירש הרב עיר וקדיש מהר"ר מנחם די לונזאנו ז"ל שבא עליה וכן מוכח מדברי הרב יפה מראה ז"ל ואיך אמר לא תצוק האיכא ז"ל וי"ל דמאי דקאמר לא תצוק רוחא אנא היינו ליתובי דעתיה בפלגא דלא חטא באשה ובנדה או גויה. אכן רו"ח היא באנוש וכמ^ש הרב מהר^ם מלובלין ז"ל בתשובותיו דאשה שבא עליה שד לא נאסרה לבעלה. אמנה ודאי דחטא בהוצאת ז"ל ועל זה נקל לחסיד כמוהו לעשות תשובה ונסלח לו. ושפיר קאמר לא תצוק רוחא אנא:

הלכה ו

מפני מה בניך יפין ובשעת תשמיש מהו אצליך וכו'. היא לא השיבה כי אם על האח' ובתשובה על זה ממילא רווחא השאלה אחרת דכיון דהיה מתקדש כל כך והיה גורם יחוד יפה נוף הנקרא יסוד עם היפה בנשים שהיא מ' כמ"ש הרמ"ך ז"ל לכך בניה יפים:

אלא בבנוני' מלבד הטעם הנגלה שהוא שעת התבודדות בלי נשמע קולם של בני אדם הוא היה מתכוין בעת זיווגא דמטרוניתא כמ"ש בזהר הקדוש:

תוספות

יפין ובשעת וכו'. בש"ס דנדרים הגירסא מפני מה בניך יפיפין ביותר ותו לא ול"ג ובשעת וכו' וכן הביא הנסחא הראב"ד בס' בעלי הנפש בשער הקדושה ע"ש:

מגלה טפח וכו' ודומה כמי שכפאו שד הקשה הראב"ד ז"ל שם בספר בעלי הנפש בשער הקדושה דהא אמרינן שכר פרי הבטן בשכר שמשהין עצמן על הבטן הויין להו בנים זכרים ותירץ כי כל לבבות דורש ה' וכל המעשים שהם לשם שמים טובים הם ומי שאומר עצמו שיוכל לעשות כך ולא תכנס עליו מחשבה אחרת והוא משהא עצמו כדי וכו' מתכוין לעשות מצוה והקב"ה נותן לו שכר ז"כר פרי הבטן. ושם האריך רבינו הראב"ד ז"ל בפירושן של דברים הללו ע"ש ובטא"ח סי' ר"ם ואבן העזר סי' כ"ה ע"ש באורך:

הלכה ז

מכאן אמרו עשרה הם כממזרים וכו'. פי' ממ"ש ר' אליעזר שהיה כמו שכפאו שד שלא יבא לידי ממזרות משם למדנו דכל בי עשרה שהוא הולך ומונה הם כממזרים ולא ממזרים:

בני אמה ה"ג בני אימה וכן הוא בנדרים ופירש הר"ן ז"ל שמטיל עליה אימה ונזקקת שלא ברצונה. והרא"ש ז"ל בפרושו והרב המאירי ז"ל בפסקיו פירשו בני אמה בני שפחה. ובבריתא דידן צריך לפרש כפירוש הר"ן דהא קתני בני שפחה בהדיא וכ"כ הרב נחלת יעקב ע"ש:

בני ישינה דבא עליה כשהיא ישינה לגמרי אבל נים ולא נים שרי. ות"ק סבר דהני בי תרי ישינה ובבית חמיו שלא בכתובה נהי דלאו שפיר עבד אבל אינו בסוג עשרה האמורים ושתים זו אינם כממזרים:

תוספות

בני נדוי וא"ת והא קי"ל דמנוד' מותר בת"ה וי"ל דכשנידוהו החמירו עליו שיהא אסור גם בת"ה. כ"כ הרב מהר"ר נסים רוזילייו ז"ל ועיין ברכי יוסף א"ח סי' ר"ס:

ארוסתו בבית חמיו שלא בכתובה. וא"ת ואמאי לא תני בלא ז' ברכות וי"ל דהא אמרינן בריש מכילתין כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. וכבר תני הכא בני נדה. ושלא ז' ברכות הוא בכלל בני נדה. ובני נדה כולל בין נדה דאוריתא ממש דאינו ממזר אבל הוא כממזר בין בני נדה מדרבנן כגון שטבל' בסוף ימי ראייתה כמ"ש התוס' פ"ק דשבת דהיו נוהגות ב' טבילות אחת בסוף ימי ראיתה ואחת בסוף יומי ליבונה ואם לא טבלה טבילה

שנית הויא נדה מדרבנן וכן בלא שבע ברכות הויא נדה מדרבנן. וכן י"ל להא דתני בלא כתובה ולא תני בלא חופה דבלא חופה הו"ל כנדה ולדעת רבינו שמשון בתשובה הובאה תשובתו בתשובות דשייכי מאי דתני כלה בלא ברכה היינו בלא חופה:

ומכלל דברים אמורים יש מקום פתו"ר למאי דדייק הרב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות פ"ב דנדרים וז"ל בני נדוי בטור י"ג בני נדה ולא משמע כן דלא חשיב הכא אלא הבנים שנולדו מדבר קרוב לעבירה אבל בני נדה מאיסור כרת כשאר עריות עכ"ל. ומריש אמינא דהא דכתב הרב בטור יש גורסין בני נדה. לישר"י לן מר דאין כונת הטור דיש נסחא דגריס בני נדה על דרך מ"ש הרב מהרש"א ז"ל גופיה בסמוך וז"ל בני מריבה בטור יש גורסין בני מורד' ולפי גירסתנו וכו' עכ"ל והא דבני מריבה קושטא קאמר שכן הטור בזה כתב נסחא אחרינא כמו שיראה הרואה. אבל מ"ש הטור בני נדה הוא דיש מפרשים דבני נידוי דקאמר הש"ס פירושו בני נדה וזהו שכתב הטור כשבא לפרש הט' מדות וז"ל בני נדוי בני נדה אעפ"י שאינו ממזר מן התורה ויש מפרשים שאם הם בנדוי וכו' עכ"ל וכונתו מבוארת כדאמרן וכן הוא מפורש בדברי רבינו הראב"ד בס' בעלי הנפש בשער הקדושה אשר אמרת הטור מאיש לוקחה זאת הוא רבינו הראב"ד ז"ל ושם כתב וז"ל בני נדוי פירוש בני נדה ואעפ"י שאין ממזר בן הנדה ויש מפרשים שאם הוא בנדוי או היא וכו' עכ"ל הראת לדעת דבני נדה הוא פירוש בני נדוי לחד פירושא ככל אשר דברנו. והנה הרב נחלת יעקב כתב בפירושו על בריתא דידן וז"ל בני נדה בגמרא ובכל הפוסקים לא קחשיב נדה אבל באמת אין זה סתירה דקי"ל הבא על הנדה אין הולד ממזר מן התורה וא"כ קאמר הוי כממזר ולא ממזר עכ"ל. איכו השתא להרב מהרש"א ז"ל אשתמיטיתיה בריתא דידן דקתני בני נדה. וגם לעיל הרב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות שם בא חשבון הט' מדות ולא זכר בריתא דידן וס' האגודה דנקטי עשרה ועמ"ש הרב המאירי ז"ל בפסקיו שם. הן אמת דיש להעיר בדברי רבינו הראב"ד ורבינו בעל הטורים דכתבו דפירשו בני נדוי היינו בני נדה ויש מפרשים שהן בני נדוי והיה להם להכריע דפירוש בני נדוי דאמרו בש"ס אינו בני נדה מברייתא דידן דקתני תרוייהו. והם ז"ל זכר עשו לבריתא דידן לחלוקת תבעה למטה ולחלוקת ישינה ואם נפשך לומר דאינה הכרעה אודי לי מיהא דהוה להו ז"ל להזכיר בריתא דידן בזה. ולהרב נחלת יעקב שכתב בכל הפוסקים לא חשיב נדה נראה דאשתמיטו מיניה דברי הראב"ד ז"ל והטור ודברי מהרש"א ז"ל:

ולמאי דדייק הרב מהרש"א ז"ל דאתאן עלה הגם דלאו דוקיא הוא דאתא לאשמועינן דאינו ממזר אלא כממזר כמ"ש הרב נחלת יעקב. עוד בה דיכולים אנו לומר דהא דקאמר

בני נדה היינו נדה מדרבנן כמו שכתבנו בסמוך. ומדברי רבינו הראב"ד ז"ל ורבינו בעל הטורים ז"ל מוכח דהו"א דבן הנדה כיון דאינו ממזר הו"א דאביו הגם דהרבה אשמה הולד אינו פגום קמ"ל דמצטרף עם הני בני ט' מדות:

בני שנואה עמ"ש רבינו הראב"ד ז"ל בס' בעלי הנפש בשער הקדושה ומ"ש אני עני בברכי יוסף א"ח סי' ר"ס ומה שתירצתי שם לחקירת הראב"ד על ראובן אח"ך ראיתי שכן כתוב בזהר הקדוש פ' ויצא בסתרי תורה דף קנ"ה ע"א שש אנכי. ובס' האגודה יש שינוי מנסחא דקמן ושם בס' האגודה כתוב עשרה בנים כממזרים ונעלם מהרב נחלת יעקב ומאביו ע"ש:

הלכה ח

ויתקין חלשים כדמפרש חלשות והוא פירוש ויתקין:

בעלי ראתן פירש"י ז"ל שהם חלשים שיש להם שרץ במוח:

בזמן שלא טעמו כלום פי' אחר הקזה:

תוספות

היוצא מבית הכסא. הרב כנסת הגדולה בא"ח סי' ר"ם מייתי מהזוהר הקדוש דיזהר כשיוצא מבית הכסא וכו' והו"ל לומר דגם הכא במסכת כלה אזהרה שמענו וכבר בברכי יוסף דקדקתי עליו דהול"ל דבש"ס נמי בגיטין דף ע' אמרו היוצא מבית הכסא לא ישמש עד אחר שיעור חצי מיל והביאה הרי"ף ז"ל פ"ב דשבועות. והגם דבזהר הקדוש אמרו שעה הול"ל דהש"ס והכא אמרו שיעור מהלך חצי מיל ועיין באגודה ומה שכתבתי בהגהות אבות דר' נתן פ' מ"א בס"ד:

פרק ג

הלכה א

אחזתו אחילו וזו היא אש של עצמות. פירש הרב נחלת יעקב אימה נופלת עליו והוא מלשון חיל ורעדה עכ"ל. אך לא ראיתי לשום אחד מהמפרשי' שפירש כן. וזו כשהיא רעב. פי' שיעשה רפואה זו כשהוא רעב ובגיטין דף ע' אמרו להפך:

על גבי רגליו. פירוש כשהוא עומד ואחר הרפואה לא יישן אבל רפואה זו תהיה סמוך לשינה. ובגיטין שם הוסיפו עוד דברים ע"ש באורך:

תוספות

וזו היא אש של עצמות. יש להעיר דבש"ס בברכות דף ל"ב ובגיטין דף ע' אמרו מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות והרי בריתא שלנו קתני בהדיא אחזתו אחילו וזו

היא אש של עצמות. וא"כ מאי בעי הש"ס מאי אחילו ואתא ר' אלעזר וקאמר אש של עצמות וזו בריתא מפורשת:

והנה מבואר מדברי רש"י ז"ל בשבת דף קי"ד ע"א ובקדושין דף מ"ט דמ"ש בש"ס התם במסכת כלה כיונו על מסכתא זו והיא מחוברת מבריתות וכ"כ הריטב"א ז"ל בחידושי קדושין שם שהיא מסכתא קטנה ומתחלת כלה בלא ברכה. והתוס' בשבת כתבו בשם ר"י דפירוש מס' כלה היינו אותה מסכתא שלומדים בכלה דאלול ובכלה דאדר וק"ק על התוס' שלא הזכירו דהערוך בשם ר"ח פירש כר"י והר"ן בקדושין והרב המאירי בשבת כתבו שני הפירושים. ולכל הדברות נראה דמסכת זו נתחברה מבריתות קודם התלמוד. ודוקא במסכת סופרים כתב הרא"ש ז"ל דנתחברה אחר התלמוד דבמסכת סופרים הוזכרו אמוראים ואחרונים כרב כהנא ורב אשי:

והשתא במאי דקמן מצינו דמאי דבעי בש"ס מאי אחילו ומאי דאמר ר' אלעזר הוא מפורש בבריתא שלנו, ותו דקתני בבריתא שלנו הרפואה ובגיטין דף ע' מייתי לה דאמר אביי אמרה לי אם. ויש שינוי קצת גם כן ותו דהכא בבריתא דילן קתני המשמש מעומד אחזתו אחילו. ובגיטין מייתי ברי תא דמעומד אחזתו עוית, ולעיל בממלא כריסו ווכיוצא קאמר אחזתו אחילו ע"ש:

הלכה ב

הרגיל בקצת גרסינן והוא מין זרעים שזורעים בארץ ישמעאל, וכתוב הדר הוא בישעיה סי' כ"ח והפיץ קצח:

דמו בראשו. פירש"י ז"ל לפי שרוח מערבית לחה ומכנסת הרוח לתוך הגוף:

אלא באפוי הא דהרגיל בו אינו בא לידי כאב הוא באפוי:

תוספות

הרגיל בקצח וכו'. בש"ס בברכות דף מ' ע"א הכי אתמר אמר ר' חמא בר ר' חנינא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב מתיבי רשב"ג קצח אחד מס' סמני מות הוא וכו' ל"ק הא בריחו הא בטעמו אמיה דר' ירמיה אפיה ליה רפתא ומדבקה ליה ומקלפא ליה. ולפי מה שכתבנו בסמוך דמסכתא זו מבריתות נתחברה קודם התלמוד ק"ק דמימרת ר' חנינא דהרגיל בקצח וכו' הוא בריתא שלנו ומאי דמותיב עליה בש"ס מרשב"ג הוא סוף הבריתא ותו דהכא מפורש דלא אמרו אלא באפוי וא"כ מאי מותיב לר' חמא. ותו דמשמע דבאפוי כלומר שנתן קצת בפת ואפאו תו ליכא למיחש למידי. ולא אתי כהאי דעבדא אמיה דר' ירמיה דמקלפא ליה. וזיל לאידך גיסא דמהא דאמיה דרבי מוכח דניכר שפיר דאי לא מקלפא ריחו קשה והנסיון יוכיח. ואיך קתני בבריתא דבאפוי שפיר נאה וליכא

מידי דקשה. ויש לישב, ובדברי הרב נחלת יעקב יש יתור לשון שאינו צריך וקצירת האומ"ר במה שצריך ואין להאריך:

ומה שכתב הרב רגל ישרה והגיה דלא אמרו אלא באפיו ופירש דהיינו כמאי דעבדא אמיה דר' ירמיה, לדעתי הקצרה אינו מחוור מכמה טעמים כמו שיראה המעיין:

הלכה ג

המשמש מטתו לאור הנר וכו'. רגע אדבר:

מוסר מעי"ר מי שיש לו לב יתעורר להתקדש מאד ולא ילך אחר יצרו ועל זה הזהירה תורה אחר פרשת עריות קדושים תהיו שיקדש עצמו במותר לו כמ"ש הרמב"ן ז"ל בביאורו על התורה באורך. וענין זה הוא הדעת כמש"ה וידע אדם ויכוין דעתו ומחשבתו לש"ש. ויראה בעיניו מאי דשנינו בבריתא עשרה הם כממזרים. והן בעון מזה באים בנים שאינם מהוגנים ממפרי"צי הפרצ"ה ועתיד הוא ליתן את הדין אם הוא גרם שבניו יהיו חוטאים ובכל חטא שיחטאו הלא א"ב הטומאה נוטל חלק בראש. ואשרי אדם השם ארחותיו וכל מעשיו לש"ם שמי"ם ואמרו הב"א ליטהר מסייעין אות"ו וכתיב בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך. ואפשר לומר:

רמז בפסוק זה ונקדי"ם מה שראיתי בכתב להרב המוסמך מהר"ם גאלנטי ז"ל תלמיד מרן ז"ל בתשובה כ"י בכתב ידו הקדושה ממש שהביא משם הזהר הקדוש בכ"י ת"ל א"ר שמעון לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגתו לש"ש שכל אותן הטפות אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאבוד אלא ה' מצוה למלאך הממונה שישמרם לעת"ל ויהיה לכל א' גוף ויהיו לו בנים רבים וכו' עכ"ל הצריך לעניננו. וז"ש בכל דרכיך ר"ל דרך גבר בכל דייקא בין אם הוא זמן עיבור בין זקנה אל תאמר כל אזהרות רז"ל היינו כשאפשר שתתעבר אבל כשידוע שאינה מתעברת אין צריך קדושה כל כך לז"א בכל דרכיך בין שאפשר להתעבר בין שאינה יכולה להתעבר תורה אחת להם שיהיה מכוין ליחד הדודים למעלה וזה רמז דעה"ו ד"ע ה"ו מלשון וידע אדם ה"ו קבה"ו כי בכל זיווג נולדים בנים לעת"ל והוא יישר ארחתיך יעזרך על דב"ר כבוד שמ"ו. ויש לרמוז והוא גימט' חי צדיק העליון יישר ארחתיך מסילות העולמות אשר עובר השפע לנפשיך על דרך שפירש עיר וקדוש הרב מהרר"א גאלנטי ז"ל על פסוק נחפשה דרכינו הם דרכי חלקי העולמות השייכים לשרשי נשמתו. עוד רמז והוא גימטריא ח"י דבן ח"י שנה לחופה. יי"שר ארחתיך ר"ת יחוד י"ט שבת ר"ח. יחוד רמז ליל טבילה ישר יום טוב שבת ר"ח שבהם יש יחוד למעלה אך ימי חנוכה אין לנו רשות להשתמ"ש בהם כנודע מגורי האר"י זל"הה:

רפואתו ארקין של קוצין פירש נחלת יעקב כרכום הגדל בקוצין שניהם כאחד זה כנגד זה:

תוספות

האוכל בשר שור שמן בלפת בלילי י"ד ובלילי ט"ו וישן בלבנה אפי' בתקופת תמוז דמו בראשו זה הוא נסחת בריתא דידן. ובגיטין דף ע' אתמר התם כנסח זה אריב"ל האוכל בשר שור בלפת ולן בלבנה בליל י"ד או ט"ו בתקופת תמוז אחזתו אחילו. והנך רואה ד' שינויים שיש בין נסחא דקמן לנסחת הש"ס חדא דבנסחתנו שנאה בסתם בריתא ובש"ס היא מימרת ריב"ל וזאת שנית דבבריתא דידן קתני בשר שור שמן. ובש"ס קאמר בשר שור בלפת ואל השלשה דבש"ס קאמר בליל י"ד או ט"ו בתקופת תמוז משמע דוקא בתמוז. ובריתא שלנו קתני אפילו בתקופת תמוז משמע בליל י"ד או ט"ו בכל חדש. ואת רב"ע דבבריתא דידן קתני דמו בראשו וריב"ל בש"ס אמר אחזתו אחילו. והרב נחלת יעקב לא העיר אלא בשינוי השלישי דהכא קתני אפי' בתקופת תמוז והא לחוד אפשר לומר דזמן החום הוה ס"ד דהוא טוב לאכילה זו לז"א אפי' בתקופת תמוז לא מהני והש"ס נקט תקופ' תמוז וכ"ש בשאר ימים דליכא חום:

המשמש מטתו לאור הנר. כתבו הגהות מיימוניו' פ"ד די"ט שהתוס' דקדקו משמעתא דביצה דף כ"ב דבלילה אסור לשמש לאור הנר על ידי האפלת הטלית וכו' וכן מצאתי ביסוד של רבינו אברהם אב בית דין עכ"ל. ונראה דט"ס הוא וצ"ל ביסוד של רבינו אברהם בר דוד והוא בס' בעלי הנפש שער הפרישה ששם דקדק נמי מסוגית ביצה לאסור כתוס' (ורבו של מחבר הגמי"י הוא מהר"ם בתוס' יומא דף י"ח ע"ב כתב לשון זה ביסודו של רבי אברהם בר דוד מצאתי בס' בעלי הנפש ע"ש) וראיתי להרשב"ץ ברמזי פסקי נדה שכתב וז"ל ת"ח אם נצרך לזה מאפיל בטליתו ולאור הנר אסור ולא סגי להאפיל בטליתו וצ"ע לתשב"ץ מאי שנא עכ"ל והרב אליהו רבה סי' ר"מ ס"ק י"ח עמ"ש מרן אסור לשמש לאור הנר אעפ"י שהוא מאפיל בטליתו כתב וז"ל משמע אפי' הוא ת"ח וכן פסק בסדר היום והביאו של"ה דלילה גרע מיום ודלא כע"ת דאשתמיטיתיה כל הגדולים הנ"ל עכ"ל. ואני הדל מצאתי בחידושי גאוני קמאי אשר בס' רבינו אפרים ז"ל בפרשת תצא שכתוב וז"ל נגד הנר ת"ח מאפיל בטליתו עכ"ל גם הרב המאירי ז"ל בפסקיו לנדרים סוף כ"ב כתב בפירוש דת"ח העוסק בתורה שרי לאור הנר עיין בדבריו באורך ובודאי דבע' ההיא מאפיל בטליתו והוא פשוט ולא הוצרך להרב לאומרו ומדברי התוס' והראב"ד ז"ל אין ראיה לאסור לת"ח לאור הנר בהאפלת טלית כאשר יראה הרואה:

הוא מלמטה והיא מלמעלה. שמעתי מאחד מגדולי הדור זלה"ה דנשאלה שאלה בבית מותבא רבא בעיר גדולה של חכמיה קושטנדינה יע"א הלכה למעשה בא' שמתוך חולי

לא היה יכול אלא הוא מלמטה. ויצאו לחפש"י חפ"ש מחופ"ש עד שמצאו בחידושי נדריה לחד מרבוואת' קמאי כ"י דשרי ע"כ שמעתי. ואני הדל אומר דהדבר מפורש בדברי רבינו ירוחם נתיב כ"ג סוף ח"א דמותר וכן מבואר בדברי ס' החסידים סי' תק"ט שכתב דבליל טבילה לא יתכן הא כשאינו ליל טבילה שרי ואין להאריך:

הלכה ד

עז פנים ר' אליעזר אומר ממזר מי שהוא עז פנים הכרת פניו ענתה בו וסימנא מילתא לדעת ר' אליעזר שהוא ממזר, ולדעת ר' יהושע בן הנדה שאינו ממזר. ור' עקיבא אומר דתרווייהו איתנהו ביה ממזר ובן הנדה:

שהיתה יושבת ומוכרת קטניות בשוק. פירוש ועניינה מוכיח שהיתה פרוצה:

גדול היה ר' עקיבא וכו'. כלומר אל תתמה איך ר' עקיבא מנגד לדברי רבותיו כי באותו פרק היה גדול בתורה:

היאך מלאך לבך וכו'. ר"ל דלא נפקא מינה לענין דינא דבין אם הוא ממזר בין אם הוא בן הצדה אין לאדם חשוב לתת לו בתו או קרובתו והו"ל לשתוק:

א"ל אני אקיימנו כלומר מן השמים גילו לי שאודיענו:

ברוך ה' אלהי ישראל אשר גלה סודו לרבי עקיבא. דהגם דר אליעזר ור' יהושע גדולי ישראל והיה להם רוח הקדש לא נתגלה לכל אחד אלא חצי דבר. דמן השמים רצו לפרסם גדולת ר' עקיבא ולזה פתחו בברכה ברוך ה' אלהי י"שראל אשר גלה סודו לר' עקיבא והוא בן גרים. ומוכח מדברי גורי האר"י ז"ל שהבאתי בשם הגדולים ח"ב דף ל"ו ע"ב שהיה ברבי עקיבא בחינת יעקב אע"ה וכן אביר יעקב אותיות רבי עקיבא. ולפי זה יצדק מאד מ"ש ברוך ה' אלהי י"שראל אשר גלה סודו וכו' וא"ש ההי"ב וכבר נודע דר' עקיבא זכה לשער הן' ות' ממשה רבינו ע"ה ואמרו רז"ל כל יקר ראתה עינו זה ר' עקיבא:

תוספות

היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבריך, וא"ת והא רבי אליעזר ור' יהושע רבותיו דר' עקיבא כדאמרינן בנדרים דף ן' ושאר דוכתי והיכי קאמרי לעבור על דברי חבריך על דברי רבותיך הול"ל וי"ל דהני דאמרו איך מלאך לבך היו תלמידיו דר' עקיבא ומשום כבודו א"ל בלשון הזה על דברי חבריך והכי אמרינן בראש השנה דף ל"א ע"ב כיון דתלמידים הוו לאו ארח ארעא למימר לרביה רבך ומשום הכי אמרו לרבי אליעזר כבר נמנו עליו חבריך והתירוהו על רבן יוחנן בן זכאי דהיה רבו דר' אליעזר ע"ש והיה בעלמ"ה סוגיא זו מהרב בית חדש י"ד סי' רמ"ב שהביא ז"ש בשם הגהה, והוא תלמוד

ערוך וכן מבואר בס' חסידים סי' ט"ו. וזה כתבתי על פי הנוסחא דקמן. אבל הר"ן כ"ב דקדושין הביא ברית' זו וכתב הנסחא היאך מגיס דעתך לחלוק על דברי רבותיך ע"ש:
היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו ומבטל בלבו. אע"ג דדברים שבלב אינם דברים כתבו ז"ל דר' עקיבא היה אנוס דא"ל שהוא מגיס דעתו וכו' ועוד כתב הר"ן ז"ל שם דר' עקיבא כיוון בלבו דיהיה לה איזה חלק לעוה"ב דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ועוד נתב דמבטל בלבו היינו שלא השמיע לאזנו אבל היה מוציא בשפתיו וכו' ע"ש בדברי הר"ן ז"ל באורך ועוד שראה ברוח הקדש דמן השמים רצו שיברר הדבר:
אשר גלה סודו לר' עקיבא בן יוסף. ובענין זה לברר המציאות לא נאמר לא בשמים היא ויכול הנביא להשמיענו המציאות וכאשר הוכחתי אני בעניי בכמה הוכחות בספרי זוטא ברכי יוסף א"ח ס' ל"ב בס"ד:

פרק ד

הלכה א

כל המפנה דעתו בנשים. שפונה מעניניו כדי להסתכל בנשים:
וכל המפנה עצמו מעבירה. פי' שמסיר הסט"א וכלה יגרש מקרבו מחשבת פגול שהוא מסט"א:
שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. דניזונו מזיו השכינה והי"ל כאלו אכלו דודאי לאו אכילה אמר קרא אלא דניזונו:

תוספות

כל המפנה דעתו בנשים פירש הרב נחלת יעקב שפונה עצמו מכל עסקיו כדי להסתכל בנשים או להשיח עמהם סוף בא לידי עבירה כדאמרינן פ"ב דאבות כל המרבה שיח עם האשה גורם רעה לעצמו עכ"ל, ובמטו מיניה דמר הא דבריתא דידן חמיר טפי מהא דתנן מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו דהתם קתני גורם רעה לעצמו והכא בבריתא שלנו קתני סוף בא לידי עבירה כי אין הענינים שוים דמרבה שיחה אינו בכונה רעה רק ישלח דברו י"תר י"תרו ואפ"ה אשמועינן דגורם רעה לעצמו וכו' אבל הכא בבריתא שלנו מפנה מכל עסקיו נג"ש והוא נהנ"ה אשר לבבו פונה ויצר זונה מלי כריסיה זנ"י משיח לפי טומא"ו ולכן סוף בא לידי עבירה ממש:
שנאמר וישלח את נערי בני ישראל, כתב הרב נחלת יעקב וקשה איך מוכח מהאי קרא שראוי להעלות עולה ע"ג המזבח והביא משם הרב זית רענן דדייק מדקאמר נערי ישראל שלא ראו קרי וכו' זהו תורף דבריו בקצור ואין לשונו מכוון דלא קשה איך מוכח דראוי

להעלות עולה דהכתיב ויעלו עולות רק הקושיא היא מהיכא משמע דמפנ' עצמו מעבירה ראוי להעלות עולה ולזה תירץ הרב זית רענן דדייק מדקאמר נערי בני ישראל והרי הוא כמבוא"ר. ואוסיף קצת דהול"ל בחורי ישראל אלא. כתיב נערי לרמוז שננערו ופינו עצמם מעביר' ומדכתיב נערי משמע נמי דמכח נערותם נתעצלו מהעבירה ולהכי דריש תרתי מפנה עצמו מהעבירה ומתעצל ותרוייהו איתנהו דהי מינייהו מפק' כדאמרינן בעלמא: **והא** דקאמר ראוי להעלות עולה ככ"ג הכי קאמר ראוי להעלות וכו' אי לאו דכבר זכה אהרן בכהונה לו ולזרעו. ומעלה גדולה היא דראוי הוא לכך ופשוט:

הלכה ב

ראב"י או' כל המוציא וכו' וחכמים אומרים כאלו עע"ז וכו'. ריש פ' כל היד בש"ס ר' אמי ור' אסי קאמרי הא דרבי אליעזר בן יעקב וחכמים. וצ"ל דלא שמיע להו הך בריתא ורבי יוחנן קאמר התם חייב מיתה כדאמרינן לקמן ע"ש:
תחת כל עץ רענן. ובע"ז כתיב על ההרים הרמים וכו' ותחת כל עץ רענן:

הלכה ג

כל המחליף בדבורו כאלו עע"ז וכו'. אפשר דהטעם דפוגם בקול ודבור הרומזים לקבה"ו ח"ו ולהכי קאמר כאלו עע"ז:
שנאמר והייתי בעיניו כמתעתע. אפשר דדייק לומר בעיניו. דלפי האמת בענין זה שרי למנוע ברכה מהנחש הוא עשו ולרמותו וישאר בקללה. והוא יעקב שהוא אדה"ר יתברך. אך סוררים עשו ונחש שכנו צחיחה וזו כונת רבקה שהיא חוה כמו שפירש רבינו מהרח"ו ז"ל. אך יצחק אע"ה דלפי שעה נעלם ממנו זה בעיניו דייקא יהיה כמתעתע ויקללנו ח"ו:

הלכה ד

מכאן אמרו חכמים וכו'. אריש קאי דכל המוציא וכו' אשר הוא כעע"ז וש"ד ואביזרא דג"ע לזה החמירו רז"ל ואמרו יד לאמה וכו':
מוסר אשר לא הוכו עיניו בסנוירים אשר הוא יהודי ומאמין בדברי רז"ל הקדושים אשר כל דבריהם ברוח הקדש ואזהרה שמענו לא תסור יוכל הדבר אשר יגידו לך. כל עצמותיו יאחזמו רעד בראותו דברי רז"ל כאן ובכמה דוכתי ובזהר הקדוש. ותסמר שערת בשרו בזוכרו אשר הרבה לחטוא ועבר על אזהרו' רז"ל הקדושים ופגם כמה פגמים כמה פעמים וי"קר מקרה"ו ופגם בהרהורים וכיוצא וקלקל חותם המלך שדי מלבר והויה מלגיו, והוא נח"ש י"נחש. ואני בעניי קמחא טחינא טחינית בקונטריס צפורן שמיר והיה לבאר קצת מהפגם. והתקון. אם בעל נפש הוא ימהר יחישה ושב ורפא לו:

תוספות

יד לעין תקציץ. פי' אפי' אם סוגר עיניו ומעביר היד עליהם הוא בכלל זה. ובמקומו הוכחתי אני בעניותי. כן מדברי הזהר הקדוש ומדברי ס' חסידים ודלא כמ"ש הרב פרישה והרב אליהו רבא ז"להה בא"ח סי' ד' דהקלו בזה עיין בדבריהם. ויש להחמיר וליזהר בזה:

הלכה ה

אין ידיעתה למיתה. שעושה דברים הגורמים מיתתה והיא אינה יודעת רק שעושה למלאת תאותה:

זו היא נשמתן של רשעים. לפי מ"ש רבינו האר"י ז"ל דכל המצות והעונשים הם לנפש. והם דברי הזהר הקדוש בזהר חדש. נ"ל דז"ש נשמתן של רשעים לאו דוקא אלא ר"ל נפשן של רשעים והכי כתיב ואת נפש אויביך יקלענה וכו':

תוספות

ועליו אמר שלמה בחכמתו. ואם תאמר התינח הכא דמיירי בקהלת דקאמר ועליו אמר שלמה בחכמתו דאיכא למ"ד שלא אמר ברוח הקדש דהוי פלוגתא במס' ידים וכתבו המפרשים דשלמה אמרו בחכמתו ולא ברוח הקדש למ"ד. אבל משלי לכ"ע ברוח הקדש נאמר ואשכחן פ' משוח מלחמה ופ' חלק שאמרו בש"ס על משלי לשון זה ועליו אמר שלמה בחכמתו. וכן הקשה הרב הגדול בעל באר שבע ז"ל בתוספותיו. וי"ל דאין כונת רז"ל בש"ס והכא בבריתא דידן במאי דאמרי ועליו אמר שלמה בחכמתו שלא אמרו ברוח הקדש כמ"ש הרב באר שבע ז"ל אלא כונת רז"ל דמלבד שאמרו ברוח הקדש נקראת חכמה שלו שמסר עצמו והתענה מ' תעניות על החכמה כמ"ש רז"ל על מ"ם רבתי דמשלי. וכשה' נראה אליו וא"ל שאל מה אתן לך לא שאל אלא חכמה וכתיב וה' נתן חכמה לשלמה. ולכן לשבח אמרו רז"ל אמר שלמה בחכמתו ואינו שולל שלא אמרו ברוח הקדש אלא אגב הודיענו שהוא זכה לחכמה מכח מעשיו ונקראת על שמו ולכן אמרו לשון זה בין על משלי בין על קהלת. ועד"ה ניחא דאמרו בזהר הקדוש וה' נתן חכמה לשלמה חכמה זעירא וז"ש רז"ל חכמתו שזכה בה חכמה זעירא ובודאי דהיה ברוה"ק:

ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ זו היא נשמתן של רשעים. הרב נחלת יעקב הביא מה שפירש רש"י ז"ל בקהלת בפ' זה מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה וז"ל מי אשר יודע מבין ונותן לב שרוח בני אדם העולה היא למעלה ועומדת בדין ורוח בהמה היורדת היא למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה

שאינה מקפדת על מעשיה עכ"ל רש"י ז"ל. וכתב על דבריו הרב נחלת יעקב בברייתא דידן וזהו ממש ראיה לדבריו עכ"ל. ועמו הסליחה חדא דאעיקרא בדרשות אין צריך ראיה דבמידי דלא נפיק לדינא האמוראים חולקים על התנאי' בפירוש' דקרא ודרשי לקרא דרשא אחרת. ולא מיבעיא האמוראים אלא אפי' המפרשי' ורש"י ז"ל עצמו כמה זמני שביק בבלי וירוש' ומפרש לפי פשוטו וכן המפרשי' האחרוני'. ואפילו בזמנינו יום יום ידרשון ולא קפדי אם רז"ל ידרשו הפ' להפך וזוהי דרך ישרה ופשוטה דמקרא קדש דרושים לכל חפציהם של הדורשים. ותו דבריתא דידן אינה כדבריו דבריתא דידן מפרשת ורוח הבהמה נשמתן של רשעים ורש"י ז"ל פירש ורוח הבהמה על הבהמה ממש שאין לה ליתן דין וחשבון והרי הוא כמבוא"ר:

הלכה ו

כל המחמם עצמו וכו' שנאמר ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה':

רמז ויהי ער בכור יהודה ס"ת גימט' קדושה רמז דאפי' שהיה קטן היה בו דעת להתנהג בקדושה וחטא ובחטאתו הפך מדת רחמים למדת הדין כי שם הויה מדת רחמים ונהפך למדת הדין וזה רמז רע בעיני ה' ס"ת גימט' אלהים עם הכולל ולכן המיתהו ה'. וזהו מדה כנגד מדה. ומלבד מאי דאמרינן בעלמא דהרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין. נוסף עוד דהוא נקרא ער ונעשה רע ולכן וימיתהו ה' מדת רחמים נהפכה למדת הדין כשם שהוא עצמו מער נעשה רע:

וכל המקשה עצמו הרי זה עבריין שנאמר וירע בעיני ה'. דכיון דהמוציא ז"ל חייב מיתה כמיתתו של ער זה העוסק בפרק בהמה המקשה הוא עבריין כי כפסע בינו והמות:

ואפי' קטנים מקבלים פני שכינה וכו':

דרש לכאורה אין קשר לזה מה לפנים מה לאחור ואפשר במ"ש רז"ל דאמר הקב"ה לישראל בעת מתן תורה תנו לי ערבים ואמרו בנינו ערבים עלינו והוו בה קמאי דקי"ל דלא יפרע מן הערב תחילה וא"כ מה יועיל הערב היכא דיש ללוה ויכול ליפרע מהלוה. ואני בעניי תירצתי דהחוטא כל מצות שעושה נדדו הלכו לסט"א ומה תקון יש אם ימות החוטא לענין ניצוצי הקדושה אשר בסט"א דהגם דהחוטא ילך לגיהנם וענש יענש עכ"פ אכתי פשו ניצוצי הקדושה אשר היו טמעים בסט"א ונמצא דלענין זה אינו יכול ליפרע מן הערב מקרי. אמנם בנים קטנים נפשות נקיות וטהורות ובמיתתן יתבררו ויעלו לרוב ניצוצי הקדושה כאשר נעשה בפטירת הצדיק כמשז"ל דהצדיק בעת פטירתו עושה בירור גדול יותר מכל אשר עשה בחייו. ומלבד ערבות הקטנים להוציא ני' הקדושה עוד יועיל לתקון נפש אביהם דברא מזכה אבא זהו תורף הדברים בקצר אמיץ. אמור

מעתה כמערכה אל הדרוש זריז קדים תנא דבריתא שלנו לומר ואפי' הקטנים מקבלים פני שכינה שנא' זרע יעבדנו יסופר לה' לדור דמזה ידענו דהקטנים שיח ושיג להם לקבל פני שכינה והכתוב קאמר זרע יעבדנו דזרע כי האי עובד אלהים מיקרי ונודע כי עיקר העבודה שהם מתבררים כי' הקדושה. ואחר זה תני בעון ביטול תורה קטנים מתים שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני והיינו משום הערבות שיצאו הקטנים ערבים בעד אביהם והכי אתמר בי מדרשא מדרש חזית על פסוק משכני אחריך נרוצה שאמרו ישראל בנינו ערבים עלינו אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים וכו' בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפס לא הערב הוי מה שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני עכ"ל. ומאמר הלז הפך מה שפירש הרב הגדול מהר"י רוזאנים ז"ל והוא במשנה למלך פ' כ"ה מה' מלוה דין ג' כמ"ש אני עני במ"א. ומכל מקום יש להבין במאמר הלז היכי קאמר בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפס לא הערב. הרי הכא מה שנפרע להמית הערב ומתים הבנים קטנים על ערבי"ם בתוכה של תורה זה עצמו יכול ליפרע מן הלוה והנפש החוטאת היא תמות ואיך קאמר דהלוה אין לו לשלם: **ולפום** מאי דאמרן בא לכל י"שוב דהכא חשיב הלוה כי אין לו לשלם כמדובר כי לא במותו יקח ניצוצות הקדושה אשר פיזר בחלקו של טורף. ואפשר ש"זכה מפי עוללים ויונקים יסדת עז שיצאו ערבים כמשז"ל על פסוק זה. וכי תימא הרי דינא הוא דלא יפרע מן הערב תחילה והרי הלוה לו חפץ ה' להמיתו ימות בעונו. לז"א הלוה אין לו לשלם כי הסט"א טרפה התורה והמצוה ואין תקון במיתת הלוה אבל בעוללים ויונקים אהני למען צורריך סט"א להשבית אויב ומתנקם כי במותם יתבררו ניצוצי הקדושה כמ"ש. איכו השתלי בריתא דידן מראש מקדמי אר"ש תני תנא דהקטנים חשיבי ומקבלים פני שכינה לרמוז אשר דברנו:

תוספות

וכל המקשה וכו' בריש פ' כל היד אמרו אמר רב המקשה עצמו לדע יהא בנדוי וכתבו התוס' דאינו מנודה מעצמו אלא חייבים לנדותו. ודע דאם האיסור ידוע כי הכא אין צריך התראה כמ"ש הרב מהר"ש בן הרשב"ץ ז"ל בתשובה סי' תר"י ועמ"ש אני עני בס' הקטן ברכי יוסף ח"מ סי' ל"ד אות י"ד בס"ד:

הרי זה עבריין שנאמר וירע וכו'. הקשה הרב נחלת יעקב היאך מוכח מקרא שנקרא עבריין אבל במס' נדה גרסינן המקשה עצמו לדעת אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכו' ע"ש. והרב אגב שטפיה כתב כן דבמס' נדה ריש פ' כל היד לא אמרו על המקשה וכו' אין מכניסין אותו במחיצתו וכו' אלא הכי אתמר התם אמר ר' אמי כל

המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכו' ומה שהקשה בבריתא שלנו לק"מ והפירוש פשוט כמ"ש בקוטריס:

ואפי' קטנים מקבלים פני שכינה וכו'. כתב הרב נחלת יעקב וז"ל הא דמייתי האי דרשא הכא בא לישב דלא תקשי היכי יליף מער שחייב מיתה הא ער ואונן קטנים היו וא"כ ע"כ לאו משום חטאן מתו דלאו בני עונשין נינהו משו"ה הביא ראיה דקטנים מקבלים פני שכינה וא"כ מסתברא דיענשו גם כן כשיחטאו ואל דעות ה' וכו' ע"ש. ודבריו קשים דמ"ש דע"כ לאו משום חטאן מתו דקטנים היו הא מקרא מלא כתיב ושחת ארצה וכו' וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו הרי דמת אונן על חטאו וכתיב גם אותו לומר כמיתתו של ער כך מיתתו של אונן כמו שאמרו רז"ל. ולזה יש ליישב קצת. ותו ומה ראיה דקטנים מקבלים פני שכינה להענישם כשחטאו ומה סברא היא זו והלא בתורה כתיב איש למעוטי קטן. ואם ה' חפץ למען צדקו לזכות לקטנים ברב רחמיו לא יחויב להענישם נגד התורה. ואשר חקר על ער ואונן כבר קדמו שרים רבוואתא קמאי. ורבינו יהודה החסיד תירץ דאין הדבר תלוי בשנים אלא בדעת כי יש פחות מי"ג שנים וערום בדעת ועל זה נאמר כל לבבות דורש ה' והביאו בס' דעת זקנים במנחת יהודה פרשת וישב וכזה ראיתי בס' קדמון כי' על החומש:

פרק ה

הלכה א

עד שהגיעו לפסוק זה פזר נתן לאביונים. אפשר דר' עקיבא רצה לרמוז לו דגם בכי האי גוונא שהוא נתנם לקנות עיירות ור' עקיבא נתנם לצדקה שכר גדול יש לו לר' טרפון ויחשבה לו צדקה. וכל דבר טוב רמוז בתורה כי היא תורת ה' תמימה לא תחסר כל בה והיינו מאי דאמרינן בקמא דף צ"ב מנא הא מילתא דאמרי אינשי ומייתי קרא. דכיון דהתורה היא תמימה ודאי הא מלתא דאמרי אינשי והיא מילתא מעליא ודאי רמוזה היא בתורה לכן הביא לו מקרא. ואף כאן רבי עקיבא רמז לו דהוא רמוז בכתוב פזר אם פזר מעותיו בעניני העה"ז וזה הפיזור א' נתן לאביונים צדקתו של בעל המעות עומדת לעד:

אלופי בדרך ארץ. שלא רצה רבי עקיבא לומר לו בפירוש דלא עבד כדבעי למעבד לפי עושרו ועשה המצאה זו משום דרך ארץ:

והוסיף לו ממון לבזבז. ובזה הראה כי מטוב לבו ומרצונו קיים מעשה ר' עקיבא כדאמרינן פ"ב דמציעא גבי כלך אצל יפות דאם הוסיף גלי דעתיה דלאו משום כסופא הוא דעבד ע"ש:

תוספות

אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול וכו'. עיין במדרש ויקרא ירבה פ' ל"ד ומ"ש רבינו בצלאל בשיטה מקובצת לכתובות על דף ן' ומ"ש אני עני בקונטריס פתח עינים על בתרא דף יו"ד ע"ש:

ולא היה נותן מתנות לאביוני'. וא"ת איך ר' טרפון ח"ו לא היה עושה צדקה וי"ל דדייק לומר ולא היה נותן מתנות לאביונים ולא אמר שאינו עושה צדקה ח"ו דודאי היה עושה ונותן פרוטות לעניים החוזרים על הפתחים ולמי ששואלו נותן פרוטות ובהכי היה מקיים מצות צדקה אך כפי עושרו הי"ל ליתן מתנות לאביונים דייקא מתנות לצנועים שאינם שואלים ומתי' ברעב ואליהם היה צריך ליתן ולחלק ולכן ר' עקיבא דידע שחייב לעשות כן לפי עושרו עשה המצאה זו לזכותו:

הלכה ב

שוב מעשה בר' טרפון שהיה אוכל קציעות. מייתי הך עובדא להודיע חסידות ר' טרפון דבמעשה הקודם הורה חסידות בממונו דר' עקיבא בזבז ד' אלפין דינרין משלו לצדקה ועמד ונשקו והוסיף לו ועתה במעשה הזה מודיע חסידותו בגופו שהכהו מכה רבה וסבל כדי שלא לומר שהוא רבי טרפון שלא להשתמש בכתרה של תורה והוא פלא. לפרדס שלו. בש"ס בנדרים דף ס"ב מייתי עובדא דר' טרפון שהיה אוכל בשדה אחר בזמן שהוקפלו רוב המקצועות דהפקרא נינהו ואתא גברא ואחתיה בשקיה למשדייה בנהרא ואמר אוי לו לטרפון שזה הרגו שמטיה וערק וכל ימיו היה מצטער על זה שנשתמש בכתרה של תורה ע"ש באורך. ועין רואה דיש שינויים גדולים. ואם נאמר שהם שתי מעשיות ניחא ואחר אותו מעשה דנדרים היה מעשה זה בפרדס שלי ולתקן עד שאמר במעשה הראשון אוי לו לטרפון וכו' סבל מכה רבה בפרדס שלו:

שכל המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעוה"ב. ובנדרים שם אמרו דמשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם:

מוסר מרתע כוליה גופא קשיא רי"שא וסיפא קפסיק שדר"ה חשכו הרואות ושאר הגוף אכסוהו צער"י לראות מה עשה ר' טרפון בעובדא דנדרים על שאמר אוי לו לטרפון כשהיה משליכו לנהר שנצטער כל ימיו ובעובדת דהכא שהכהו מכה רבה ולא א"ל שום דבר. והעונש הוא אין לו חלק לעה"ב או נעקר מן העולם ושנינו ודאשתמש בתגא חלף. והאיש הירא ירעש כלבנון וזיויה ישתנון ויתרחק מאד מלהשתמש בכתר תורה. וק"ו שכתבו הפוסקים הקדמונים דת"ח לא יש בזמן הזה. ה' ברחמיו יתמלא רחמים עלינו

ויצילנו מחטא זה ומכל חטא ויטהר לבנו לעובדו באמת ובלב שלם ויהיו כל מעשנו לשם שמים ויעזרנו על דבר כבוד שמו כי"ר:

תוספות

כיון שהכירו קרע את בגדיו וכו'. וא"ת לפי חסידתו של ר' טרפון תכף היה לו למחול דרב שמחל על כבודו מחול ומה גם דהיה בשוגג שלא הכירו. וי"ל דזה בזיון והכאה ואין בידו למחול על בזיונו וק"ו על הכאתו דכבודו מחול אמרו ולא בזיונו וכמ"ש הפוסקים דאב שמחל על כבודו מחול אמרו ולא בזיונו. ומאחר שחטאו היה גדול ומה גם דהיה שוגג קרוב למזיד דהיה לו להתבונן ולהכירו. אמטו להכי הניחו ר' טרפון שיצעק ויתמרמר ויקרע אז"לא גרי"ש תלש"א שער"א דגופא כדי שיתכפר לו עונו ולכן כשאמר לו מחול לי לא ענה אותו מחול לך כי חטאו מרובה ואין בידו:

הלכה ג

ר' יהודה אומר ישמחנה וכו' שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע:

רמז אפשר לרמוז במ"ש הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי ז"ל דקליפת זנות נקראת לר"י ובזה אפשר לרמוז דהכא שעושה מצוה לשם שמים הוא מפריד קליפה זו שלא תשלוט ה"ש שומר מצוה לא ידע רע ר"ת לר"י שהוא מבריח מעליו קליפה זו. ואיכא בינייהו של התיבות הללו תיבת דבר שהוא ל' זיווג על דרך ראוה מדברת. וכשהוא לש"ש מפריד קליפה זו ולא ידע דבר רע:

דרש אפש' במ"ש בדרושי' דאין מעבירין על המצות כשהם מצות חלוקות אך במצוה עצמה להמתין לעשותה באופן יותר טוב שרי כמ"ש הרב תרומת הדשן ז"ל להמתין לברך על הלבנה עד מוצאי שבת. אך במצות חלוקות אין מעבירין קלה מפני חמורה כמו שהסכים הגאון מהר"ר צבי אשכנזי ז"ל בתשובותיו היקרות בסי' ק"ו. וז"ש שומר מצוה שהוא ממתין לעשותה כמו ברכת הלבנה להמתין עד מ"ש לא ידע דבר רע שאין בו חטא שמעביר על המצות אך זה דוקא במצוה א' לעשותה באופן היותר נאות שומר מצוה דייקא. אבל עת ומשפט אם הם מצות חלוקות דאיכא אין מעבירין וגם בתמידין ומוספין דנחשב הכל מצוה א' ידע לב חכם להתבונן בדינין לכוין אל האמת ועוד יש לי הדל ציצים ופרחים בפ' זה ככתוב במ"א בס"ד:

הלכה ד

שפעם אחת נתחלפו לו מעות פורים וכו'. במס' ע"ז דף י"ח מייתי עובדא דר' חנינא בן תרדיון ויש שינוים הרבה ע"ש והיו עיניך רואות. והרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה סוף מכות כתב דכשהאדם מקיים מצוה אחת מתרי"ג כתקנה בזה זוכה לעה"ב והביא ראיה

מהא דר' חנינא בן תרדיון ע"ש. ולפום ריהטא דבריו צריכים ישוב וכבר אני בעניי עמדתי על דבריו ז"ל ובאתי לכלל י"שוב לפי קוצר דעתי וכבר נדפס בסוף קונטריס שם הגדולים ח"א בקונטריס חסדי אבות מהדורא בתרא בדפוס חדש בסוף פ"ג דאבות עיין שם דף קי"א ע"א והיו עיניך רואות אם טוב בעיניך:

וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. פירשו המפרשים הראשונים ז"ל דהגם שמרדכי לא הוה אכפת ליה דאסתר תאמר בשמו ולא עלה על דעתו וגם אסתר ידעה נאמנה דמרדכי לא חשב בזה ולא עשה אלא בשביל אסתר להצילה. עם כל זה אסתר המלכה אמרה בשם מרדכי ובאה הגאולה על ידה ומשם למדנו עיקר זה דהאומ' דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ויש קצת טעם דכיון דאומר דבר בשם חכם שלא אמרו גורם לשכינה שתסתלק א"כ כשאומר בשם אומרו מרובה מדה טובה שתשרה שכינה ובאה הגאולה. ה' ברחמיו יגאלנו גאולה שלימה למען שמו במהרה בימינו ונזכה ונחיה לאור באור החיים:

תוספות

כל האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו כצ"ל וכן הביא הנסחא הרב מגן אברהם ז"ל א"ח סי' קנ"ו. שוב ראיתי בס' אגודה דגריס והאומר דבר בשם חכם ולא גמרה ממנו ע"ש דף רכ"ה. וראיתי להרב רגל ישרה שכתב וז"ל מכאן נ"ל ראיה לרבינו יונה בברכות שפירש דמ"ש ד"א האומר דבר שלא שמע מפי רבו ר"ל שאמר דבר בשם חכם ובאמת לא שמע מחכם ההוא דלא כמהרש"א ז"ל בח"א וכו' אמנם מזה תמהני עמ"ש בברכות דף ע"ג ע"ב ולא היא לאשתמוטי נפשיה והרי באמת אסור לומר בשם חכם דלא גמיר מניה כי הכא וצ"ע עכ"ל. והאמת שדברי הרב מהרש"א ז"ל בחדושי אגדות בברכות דף ז"ך קשים. וכבר אנכי העירותיהו בעניותי בקונט' פתח עינים שם ושם רמזתי מ"ש במחזיק ברכה א"ח סי' קנ"ו ושם במחב"ר הבאתי הך דהכא. ועוד יקשה על הרב מהרש"א ז"ל דלא זכר דברי רבינו יונה ז"ל כמו שהשיג עליו הרב רגל ישרה ועוד ק"ק על הרב מהרש"א ז"ל דלא זכר דברי הרא"ש ז"ל בסוגיא שפירש דבר שלא שמע מפי רבו ואמרו מפי רבו והיינו כמו שפירש רבינו יונה ז"ל. גם לא זכר דהרמב"ם פ"ה דת למוד תורה והטור י"ד סי' רמ"ב שכתבו שלא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו. והענין קרוב לפירוש רבינו יונה והרא"ש ולכן הטור נקט דברי הרמב"ם:

וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר וכו'. פירש הרב המפרש מדרש משלי סי' ו' דף נ"ג ע"א דקשיא ליה ומנא לן דזה גרם לז"א שנאמר ותאמר אסתר וכו' ואמאי אצטריך הכתוב לאומרו אלא לומר שזה גרם הגאולה וזה כונת הכתוב

ומאמר אסתר קיים וכו' כלומר מה שאמרה אסתר בשם מרדכי. וכי תימא מאן מוכח לז"א ונכתב בספר כלומר מדהוצרך הכתוב לומר ותאמר אסתר וגו' למדנו שזה גרם שמביא גאולה לעולם. האל הטוב אב הרחמים ימהר הגאולה למען שמו בזכות אבות וזכות תורתו הקדושה תורת חיים: